

УДК 271.2 (477.7) 338 «XVIII»

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКОВНА ЕЛІТА У ЗАХИСТІ ІНТЕРЕСІВ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛІЗМУ ЧАСІВ КАТЕРИНИ ІІ*Світлана Кагамлик*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Україна, 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60
e-mail: kagam@i.ua

У нашій сучасності можна виявити багато паралельних процесів з ранньомодерною добою в історії України, коли Православна Церква змушена була стояти в обороні своїх головних прав та інтересів під тиском московської влади. Упродовж століття – від часу входження Київської митрополії до складу Московського патріархату у 1686 р. до акту секуляризації церковних земель у 1786 р. й остаточного знищення державної та церковної самобутності України – головним завданням для української церковної еліти стало відстоювання привілеїв Православної Церкви загалом, і Київської митрополії зокрема, в умовах російського централізму.

Метою даної статті є аналіз діяльності української церковної еліти щодо відстоювання своїх прав за часів правління Катерини ІІ (1762-1796), яке стало найскладнішим і найгострішим періодом столітнього протистояння Української Церкви російському імперському режиму.

Питання боротьби Української Церкви за свої права почали розглядати ще історики кінця ХІХ – початку ХХ ст., зокрема, А. Діанін [3], В. Пархоменко [12], І. Теличенко [18], К. Харлампович [19]. Їх роботи ілюстрували суперечливі стосунки між світською та церковною владою ХVІІІ ст. Після тривалого періоду застою церковно-історичних досліджень в Україні радянської доби у роки незалежності з'явилася низка історико-правових досліджень доби Гетьманщини. Найважливішими з них є праці С. Плохія, О. Крижанівського [6], З. Когути [5], В. Мордвінцева [9] й окремі авторські напрацювання [4]. Доцільними у цьому контексті є також церковні історіографічні студії В. Ластовського [7], в яких він аналізує праці істориків, що вивчали дане питання, вказуючи на його зв'язок із наступом російської влади на самобутність Православної Церкви в Україні.

Головною метою правління Катерини ІІ була повна централізація у всіх сферах правління Російської імперії та секуляризація церковного майна. «Екатерина вел., – зауважував К. Хар-

лампович, – вступила на престол с уже готовым планом секуляризации церковных имуществ и вообще полного подчинения церкви государству. Высшее малороссийское духовенство, воспитанное на латинских канонических сочинениях и представлениях, было тому помехой, так как в нем императрица не надеялась встретить сочувствия своему плану» [19, с. 489]. Аналізуючи дії імператриці щодо України, К. Харлампович писав: «Уничтожив гетманство, она восстановила малороссийскую коллегию, председателю которой гр. Петру Румянцеву отдала под надзор весь народ, и главным образом казацкую старшину и духовенство, как сословия особенно опасные» [19, с. 488]. На підтвердження слів К. Харламповича варто згадати, що Катерина ІІ у своїй таємній інструкції президенту Другої Малоросійської колегії П. Рум'янцеву щодо правління Малоросією акцентувала на «сокровенной ненависти тамошняго народа против здешняго» [15, с. 390] і радила графу особливо наглядати за українським духовенством, «дабы различными закосналаго в них властолюбия ухищрениями не выступали они из надлежащих сана своего пределов, простирая иногда власть свою духовную над мирскою» [15, с. 378].

З приходом до влади Катерини ІІ у 1762 р. відбувся різкий поворот щодо української присутності у Синоді й у російській церковній ієрархії загалом. Якщо у попередній період практично всі російські кафедри посідали українці, які мали більшість і в керівному церковному органі – Синоді, то упродовж 36-річного правління Катерини ІІ з 36 архієреїв, які очолювали російські кафедри, українців було тільки 9 (всього 5 частина), а в члени Синоду з початку її правління до 1775 р. не попав жоден українець. У просвітницьких питаннях Катерина ІІ цілковито вирішила покладатися на російське духовенство як уже достатньо просвічене українцями. Показовий у цьому плані імператорський указ 1765 р., який диктував «из малороссийских епархий из монашествующих в Великороссию без указа св. синода

и без крайней надобности отнюдь никого не выпускают и в великороссийские епархии не принимают», а в рекомендаціях на посади настоятелів вказувати національність, освітній ценз і місце постригу [13, № 12332].

Зміни зачепили і тогочасного Київського митрополита Арсенія Могилянського (1757-1770), якому, на відміну від попередників, було заборонено титулуватися з додатком «і всієї Малої Росії». Мотивація відповідної грамоти Синоду була такою, що «Малороссия не в единой Киевской епархии, но еще у двух преосвященных состоит» (тобто, Чернігівського і Переяславського), а тому митрополиту Арсенію було велено іменуватися «Киевским и Галицким, как и прочие епархиальные преосвященные состоят» [24, с. 509].

Усвідомлення вищим українським духовенством трагічних наслідків подібних дій імператриці засвідчує лист Белгородського єпископа Іоасафа Миткевича до невідомої особи, написаний 16 червня 1763 р. – через рік після сходження на престол Катерини II: «Беда да горе! Все теперь малороссияне везде в крайнем презрении. Самые честные люди остаются с наших, а в Тверь, и во Владимир промованы, которые еще и недавно монахами, с русских, однак добрии люди и достойные». Роздумуючи «про бедное отечества состояние», автор листа «плакал и вздыхал: «Господи, помилуй!» [1, с. 106].

У цих умовах київське вище духовенство взялося відстоювати втрачені права Київської кафедри. Українська церковна еліта разом зі шляхтою подала на ім'я Катерини II «Прошеніє». У цьому документі окремим пунктом значилося повернення колишніх привілеїв духовному чину, а також звільнення церковних вотчин від податків [9, с. 226].

Через декілька років українське духовенство поновило свої спроби повернути автономну Українську Православну Церкву в традиціях, які існували до підпорядкування Московському патріархату у 1686 р. При цьому українська церковна еліта вирішила скористатися підготовкою до діяльності Комісії Нового Уложення. Члени Київської духовної консисторії підготували у 74 пунктах проект під назвою «О даровании малороссийскому духовенству разного рода выгодностей и возвращении ему тех прав, привилегий, вольностей и свобод, которыми оно пользовалось в прежние времена» [11, с. 50-54]. Сюди ввійшли всі документи, що підтверджували надані литовськими і польськими королями та російськими царями права і привілеї українському духовенству. У

березні 1767 р. даний проект з ієромонахом Києво-Печерської лаври, ігуменом Свенського монастиря Калістом було відправлено до Синоду [11, с. 49-50].

Укладання пунктів від духовенства Київської єпархії було доручено архимандриту Києво-Золотоверхо-Михайлівського монастиря Модесту (він став і депутатом в Комісії) та ігумену Києво-Видубицького монастиря Іакову Воронковському. Порівняно з наказами від духовенства інших українських єпархій (окремо формулювалися накази від духовенства всіх трьох українських єпархій – Київської, Чернігівської та Переяславської, а також від двох ставропігійних монастирів – Києво-Печерської лаври та Києво-Межигірського монастиря) «Пункты о выгодностях киевского духовенства» відзначалися значним обсягом (всього 74 пункти), особливою аргументованістю та виваженістю. Не було жодного пункту, який би не супроводжувався відповідними історичними документами чи іншими доказами.

Найважливішими з усіх пунктів, представлених київським духовенством до Комісії Нового Уложення, були пункти, які стосувалися особи та прав київського ієрарха – 36 – 44, 46, 66 (11 з усіх 74 пунктів). Головний з них, 36-й, вказував на привілеї Київського митрополита з часів прийняття християнства: висвята та повноваження екзарха Константинопольського патріарха; право посвяти у священний сан православних єпископів і настоятелів у межах визначеної юрисдикції; титул «митрополита Київського, Галицького і всія Руси»; користування всіма правами та вольностями нарівні зі шляхтою; вільне обрання митрополита з природних мешканців Малоросії та без втручання світської влади [11, с. 64-74].

Автори київських пунктів заявили також про необхідність започаткування при Київській митрополичій кафедрі окремої друкарні для видання церковних книг, а також «учительных книг, сочинений ученых людей и переводов с различных языков», мотивуючи це, по-перше, попитом книг релігійного змісту, який уже не задовольняла друкарня у Києво-Печерській лаврі, а по-друге, потребою друку книг іноземними мовами для навчального процесу у Києво-Могилянській академії [18, с. 270-271].

У проекті також йшлося про збереження за монастирями їх маєтностей, відміну пунктів Данила Апостола 1628 р. про заборону купівлі ґрунтів і приймання їх на поминання, звільнення від усіх натуральних і грошових повинностей і т.ін. Проте діяльність Комісії Нового Уложення не реалізувала планів українського

духовенства, а указ про секуляризацію церковного майна звів їх нанівець.

Водночас варто зауважити, що завдяки опозиції українського духовенства плани секуляризації церковного майна, яка спочатку планувалася в Україні разом з російськими єпархіями, були відкладена більш ніж на 20 років. Російська влада намагалася заручитися підтримкою шляхти, щоб запобігти спалаху незадоволення. «Я остановила отсылку указа в Духовную комиссию, о котором упомянуто в 16 пункте моего сегодняшнего письма к вам, – писала імператриця Катерина II до графа П. Рум'янцева 9 липня 1765 р. щодо своїх планів про секуляризацію в Україні, – и желаю, чтобы вы тамошних нескольких называемых панов склонили к подаче челобитной, в которой бы они просили о лучшем у них учреждении школ и семинарий, и если можно, о положении духовенства в штатное состояние от духовных или светских такую же челобитную иметь, то б мы уже знали, как начинать. Мне Николай Чичерин сказал, что митрополит киевской [Київський митрополит Гавриїл Кременецький (1770-1783). – С.К.] сам не прочь от сего учреждения будет, понеже он менее дохода с деревень имеет, нежели последний великороссийской архиерей, а мы б ему, преосвященному, если б склонился о штатном положении просить, сделали б весьма выгодная для него кондиции. Я все сие поручаю вашей испытанной ревности и искусству». [17, с. 189-190]. Отже, Катерина II свідомо налаштувала правителя Малоросії графа П. Рум'янцева на розпалювання ворожнечі між світською та церковною елітами та в середовищі українського духовенства згідно з принципом «divide et impera» (поділяй і владарюй).

Реформи Катерини II трагічно позначилися на настроях української церковної еліти. Так, Київський митрополит Самуїл Миславський у листі до графа П.О. Рум'янцева писав, що ці зміни наближають його «ощутительным образом к последнему концу жизни» і наводять на думку, «не решиться ли по болезням на избрание уединения, или ожидать того же жребия, каковому подвержен отец архимандрит Зосима» [18, с. 493] (Печерський архіандрит Зосима Валкевич, якого вислали на проживання у Голосіївську пустинь).

Правління Катерини II спричинило нові утиски щодо мовних і правописних особливостей українського друкарства. 6 листопада 1766 р. Синод, зазначивши, що з 1728 р. Київська та Чернігівська друкарні не прислали ніяких книг «для усмотрения их исправности»,

звелів «во оных типографиях вновь книг, кроме церковных прежних изданий не печатать, а оныя старыя книги для совершенного согласия с великороссийскими такими ж церковными книгами справливать прежде печати, дабы никакой розни и особенного наречия в них не было» [20, арк. 2]. Після виходу книги «Новий Завіт» російськими властями було велено надіслати до Синоду реєстр надрукованих в Печерській друкарні книг з відомостями, «когда оные и по чьему дозволению печатаны» та представити примірники цих книг. Це загрожувало для лаврської друкарні заборною продажу цих книг і великими збитками. Тому керівництво Печерського монастиря вирішило задіяти у цій справі відразу декілька уповноважених осіб з метою клопотатися про полегшення цензури лаврського друку.

Попри активну діяльність лаврських повірених, «чорні хмари» над Печерською друкарнею ставали ще густішими. У 1767 р. Синод знайшов «погрешности» і «несходство» з московськими аналогами в новонадрукованих Лаврою Октоїху та Псалтирі [10, с. 249; 14; 21; 22]. Наступного, 1769 р. «неисправными» виявилися видання «Шестоднева» та Біблії, наслідком яких був новий указ Синоду з погрозами штрафу та збільшення кількості читачів друкарських проб. У зв'язку з цим у січні 1770 р. Печерський архіандрит Зосима Валкевич звернувся до лаврського повіреного у Москві, архіандрита Московського Златоустівського монастиря Йосифа Тимошевича з проханням посприяти у справі послаблення цензури лаврського друку [203, арк. 3].

Наскільки складна була обстановка у цей час для Києво-Печерської лаври та діяльності її повірених свідчить лист повіреного Аггея Колосовського, призначеного законовчителем морського шляхетного корпусу у С.-Петербурзі, від 18 лютого 1770 р. Зауважуючи, що допущені у друці Біблії «помилки» («несходства» з московськими виданнями) «сколь в рассуждении высочайшей особы важные, столь для лавры весьма опасные, особливо в нынешнее время», лаврський уповноважений повідомив архіандрита Зосиму Валкевича про те, що у цьому зв'язку архієпископ Московський і Севський з росіян Платон Левшин «дав йому великого прочухана». Зазначений член Синоду оголосив, що знайшов у Біблії 468 огріхів й у цьому зв'язку «надобно б де лавре добрую дать финфу и проучить их хорошенко..., чтоб впредь исправно печатали» [23, арк. 10].

Попередження про небезпеку, що нависла над Києво-Печерською лаврою з її друкарнею,

які звучали у листах лаврських повірених, були цілком резонні. Імператриця Катерина II, готуючи акт про секуляризацію, мала намір остаточно прибрати до рук Українську Церкву, що, власне, і відбулося у 1786 р. Цим актом Київський митрополит підпорядкував собі опозиційну Києво-Печерську лавру, ставши водночас її настоятелем у чині священноархімандрита. Тим самим Лавра позбулася свого головного права ставропігії, а Печерська друкарня остаточно втратила самостійність у книговидавничій діяльності.

Якщо в Україні церковна еліта не виявляла своєї опозиційності імперському режиму Катерини II в активній формі, то у Росії архієрей-українець Арсеній Мацієвич виступив з відкритим протестом проти секуляризаційних дій російських властей. Характерно, що відповідні суспільно-політичні погляди він висловлював ще у часи правління імператриці Єлизавети. 1742 р. він разом з митрополитом Новгородським і Великолуцьким Амвросієм Юшкевичем представив імператриці Єлизаветі свої пропозиції щодо реформи вищого церковного управління й відновлення патріаршества у Росії [8]. У 1744 р. Арсеній Мацієвич був єдиним членом Синоду, який відмовився скласти присягу, позаяк там вказувалося, що найвищим суддею у церковних справах є російський монарх. На захист твору Стефана Яворського «Камень веры» і його позицій обстоювання інтересів Церкви Арсеній Мацієвич написав «Возражение на пасквиль лютеранский, называемый Молоток» (між 1745 і 1753) [2].

1763 р. став кульмінаційним щодо опозиційних настроїв Арсенія Мацієвича — саме тоді він виступив із протестом проти відібрання Катериною II монастирських маєтків у державну казну, направивши у цьому зв'язку до Синоду два донесення, за що був жорстоко закатований. За словами К. Харламповича, митрополит Арсеній «отстаивал целость церковных имуществ от посягательств светской власти... с силой и решительностью святителя церкви, убежденного, что защищая ее имущество, он стоит на почве канонической и исторической» [19, с. 489-490].

Отже, у складних умовах централізаційної та нівеляційної політики Катерини II українська церковна еліта намагалася відстоювати головні інтереси Православної Церкви. Найбільш показовими у цьому зв'язку були петиції української церковної еліти про відновлення статусу Київської митрополії та прав духовенства за Київського митрополита Арсенія Могилянського у зв'язку з підготовкою Комісії Нового Уложення.

Водночас у Росії митрополит-українець Арсеній Мацієвич зважився на відкритий протест проти відібрання Катериною II монастирських маєтків у державну казну.

Нововиявлені архівні матеріали засвідчують цензурні утиски російської імперської влади, яка намагалася остаточно позбавити опозиційності та самобутності у книговидавничій діяльності Києво-Печерську лавру. З метою збереження давньої свободи друку керівництво обителі відряджало до столичних міст Російської імперії особливих уповноважених осіб, проте їхні зусилля відстояти незалежність лаврського книгодрукування не могли досягти успіху в жорстких умовах російського централізму за правління Катерини II.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Горленко В.П. Записки Иоасафа Горленка, епископа Белгородского // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Кн. 6. Киев, 1892. Отдел 3: Материалы. С. 83-106.
2. Григорьев А.Б. Загадки сочинения «Молоток на книгу «Камень веры» // Филаретовский альманах. 2012. № 8. С. 97-148.
3. Дианин А. Малороссийское духовенство во второй половине XVIII века. Киев, 1904. 90 с.
4. Кагамлик С.Р. Українська церковна еліта у захисті прав Київської митрополії в умовах російського централізму кінця XVII-XVIII ст. // Православ'я в Україні: Збірник наукових праць. Київ: Київська православна богословська академія, 2017. Ч. 1. С. 241-249.
5. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. Київ: Критика, 2004. 351 с.
6. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки на Україні. Київ: Либідь, 1994. 335 с.
7. Ластовський В.В. Між суспільством і державою. Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст. в історії та історіографії. Київ: Фенікс, НКПІКЗ, 2008. 496 с.
8. Молчановский А. Два проекта восстановления Патриаршества в России в XVIII веке // Журнал Московской Патриархии. 1944. № 12. С. 52-58.
9. Мордвинцев В.М. Російське самодержавство і Українська православна церква в кінці XVII-XVIII ст. Навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 1997. 95 с.
10. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Св. Синода. Т. I (1770). Петроград, 1914. 1146 с.
11. Орловский П. К истории малорусского духовенства // Киевская старина. 1896. Т. LIV. № 7-8. С. 49-64.
12. Пархоменко В. К истории взаимных отношений малороссийских светских и духовных властей в XVIII веке // Киевская старина. 1906. № 1. Отдел второй. С. 11-12.
13. Полное собрание законов Российской империи. Т. XVII (1765-1766). Санкт-Петербург, 1830. 1117 с.
14. Российский государственный исторический архив. Ф. 796. Оп. 48. Д. 545. Л. 1-8.
15. Бумаги Екатерины II. Т. 1 (1744-1764) // Сборник Русского исторического общества. Т. VII. Санкт-Петербург, 1871. С. 1-417.
16. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. В 18 кн., 29 т. Кн. 13. Т. 25-26. Москва: Голос; Колокол-Пресс, 1999. 664 с.
17. Сочинения императрицы Екатерины II / Издание А. Смирдина. Т. III. Санкт-Петербург, 1850. 504 с.
18. Теличенко И.В. Сословные нужды и желания малороссиян в эпоху Екатерининской комиссии // Киевская старина. 1890. Т. 31. Кн. 11-12. С. 251-272, 471-493.
19. Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. Т. 1. Казань, 1914. 970 с.
20. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). Ф.128. Оп.1 друк. Спр.105. Арк.2.
21. ЦДІАК України. Ф.128. Оп.1 друк. Спр.108. Арк.1-22.

22. ЦДІАК України. Ф.128. Оп.1 друк. Спр.109. Арк.1-23.
 23. ЦДІАК України. Ф.128. Оп.1 друк. Спр.161. Арк.3.
 24. Шпачинский Н. Киевский митрополит Арсений Мо-

гилянский и состояние Киевской митрополии в его правление (1757-1770 гг.). Киев, 1907. 667 с.

Кагамлик Світлана Українська церковна еліта у захисті інтересів Православної Церкви проти російського централізму часів Катерини II

У статті аналізується діяльність української церковної еліти щодо відстоювання своїх прав за часів правління Катерини II (1762-1796), яке стало найскладнішим і найгострішим періодом столітнього протистояння Української Церкви російському імперському режиму. Зроблено висновок, що у складних умовах централізаційної та нівеляційної політики Катерини II українська церковна еліта намагалася відстоювати головні інтереси Православної Церкви. Найбільш показовими у цьому зв'язку були петиції української церковної еліти про відновлення статусу Київської митрополії та прав духовенства за Київського митрополита Арсенія Могилянського у зв'язку з підготовкою Комісії Нового Улодження.

Водночас у Росії митрополит-українець Арсеній Мацієвич зважився на відкритий протест проти відібрання Катериною II монастирських маєтків у державну казну. Нововиявлені архівні матеріали засвідчують цензурні утиски російської імперської влади, яка намагалася остаточно позбавити опозиційності та самобутності у книговидавничій діяльності Києво-Печерську лавру. З метою збереження давньої свободи друку керівництво обители відряджало до столичних міст Російської імперії особливих уповноважених осіб, проте їхні зусилля відстояти незалежність лаврського книгодрукування не могли досягти успіху в умовах російського централізму за правління Катерини II.

Ключові слова: Православна Церква, українська церковна еліта, Київська митрополія, російський централізм

Кагамлык Светлана Украинская церковная элита в защите интересов Православной Церкви против российского централизма времен Екатерины II

В статье анализируется деятельность украинской церковной элиты по отстаиванию своих прав во времена правления Екатерины II в (1762-1796), который стал самым сложным и самым острым периодом столетнего противостояния Украинской Церкви российскому имперскому режиму. Сделан вывод, что в сложных условиях централизаторской и нивелирующей политики Екатерины II украинская церковная элита пыталась отстаивать главные интересы Православной Церкви. Наиболее показательными в этой связи были петиции украинской церковной элиты о восстановлении статуса Киевской митрополии и прав духовенства за Киевского митрополита Арсения Могилянского в связи с подготовкой Комиссии Нового Уложения.

В то же время в России митрополит-украинец Арсений Мацевич решился на открытый протест против отнятия Екатериной II монастырских имений в государственную казну. Вновь открывшиеся архивные материалы свидетельствуют о цензурных притеснениях российской имперской властью, которая пыталась окончательно лишить оппозиционности и самобытности в книгоиздательской деятельности Киево-Печерскую лавру. С целью сохранения древней свободы печати руководство обители командировало в столичные города Российской империи особых уполномоченных лиц, однако их усилия отстоять независимость лаврского книгопечатания не могли достичь успеха в условиях российского централизма в правление Екатерины II.

Ключевые слова: Православная Церковь, украинская церковная элита, Киевская митрополія, российский централизм

Kagamlyk Svitlana Ukrainian Church Establishment in protection of interests of the Orthodox Church against the Russian centralism under the Katherine II (1762-1796)

In our present day, many parallel processes can be identified with the early modern era in the history of Ukraine, when the Orthodox Church was compelled to stand in the defence of its fundamental rights and interests under the pressure of Moscow authorities. For centuries – from the time of the entry of the Kyivan Metropolitanate into the Moscow Patriarchate in 1686 to the act of secularization of the church lands in 1786 and the final destruction of the State and church identity of Ukraine – the main task for the Ukrainian church elite was to uphold the privileges of the Orthodox Church in general and the Kyivan Metropolitanate in particular in conditions of Russian centralism.

The purpose of this article is to analyze the activity of the Ukrainian church elite in defending their rights during the reign of Katherine II (1762-1796), which became the most difficult and most acute period of the century-old confrontation of the Ukrainian Church with the Russian imperial regime. The main purpose of the reign of Katherine II was completing centralization in all spheres of the rule of the Russian Empire and the secularization of church property. The Empress in her secret instruction to the president of the Second Little Russian Collegium P. Rumyantsev advised him in rule of Little Russia to oversee the Ukrainian clergy as a particularly dangerous State.

It is concluded, that in the difficult conditions of centralization and equalization policy of Katherine II, the Ukrainian church elite tried to defend the main interests of the Orthodox Church. The petitions of the Ukrainian church elite on the restoration of the status of the Kyivan Metropolitanate and the rights of the clergy for the Kyiv Metropolitan Arseniy Mohylyansky in connection with the preparation of the Commission of the New Code were prominent in this regard. At the same time, Metropolitan-Ukrainian Arseniy Matsievych decided in Russia to openly protest against the removal of Katherine II of the monastic estates in the state treasury.

The newly discovered archival materials testify to the censorship of the Russian imperial authorities, which tried to finally deprive opposition and originality of the book publishing activity of the Kyiv-Pechersk Lavra. In order to preserve the ancient freedom of print, the leadership of the monastery sent to the capital cities of the Russian Empire special authorized persons, but their efforts to defend the independence of the Lavra book printing could not succeed in the conditions of Russian centralism under the reign of Katherine II.

Keywords: Orthodox Church, Ukrainian church establishment, Kyiv metropolis, Russian centralism